

ПЕРШОДРУКИ

**Петро
Шекерик-Доників**

Дідо Иванчік

РОМАН

**Харків
«ФОЛІО»
2021**

ЧАСТИНА ПЕРША

I

У деді з ряду дітий я дваїцїть и четвєртий. А мижи живими дїтми одинаїцїтий и найменчий, але ни ви-порток, бо післїдь мене було ише шєстеро дїточьок, лиш уни малєнькими вивмерали.

Рїс я пєстуном у хатї, прото найменчя дитина у старинї. Розвєзєний, шо най Бог боронит. Вара було шо ми ирчї. Бувало, скоро на мнє лиш шош трошки посиров'єт, то ого — я з хати порс тай просто до дїда, маминого дедї. Добре, шо дорогу знав до дїда, то ж страху ми ни було. Нираз малим хлопцем тїкав до дїда й без портєниц, скоро лиш ми та бига прїйдет. Нїхто би був мнє ни спєр.

Дєдиковї хати, статочьнї збудованя, були побудованї у занодзї мижи грун्याми й лїсами над бистро шумнющьов рїчьков.

За рїчьков, наопєредь самих викон, пид лїсом тетєрїла стримка, стряпава скала. Вид тої скали, поплямленої сивавими лїшїрями та порослої паршивими краками, покритої мїсцями зеленковатим мохом, було минї вїчєно лєчєно. Найгїрше було минї лєчєно вид пєчїри у тїй скалї, бо та пєчїра хоть нивеличька, то була пудна.

Дєдик приказував, шо у тїй пєчїрї сидит Дониково сукровише на заклетих скарбах, бо колис вїн продав за нї чьортови свою жїнку, а тепєр за покуту мусит їх там сокотити до суду вїка.

Бувало, нираз, єк звївєлиси буйнї вїтри й смутно спївали тужним шумом у лїсї вєрх скали, то минї си причювало, шо у тїй пєчєрї «вїн», изчєз би, пигичїт у скрипку до спїванок га-

ласливим вітрам. Іноді навіть здавалося міні, що у тот раз, ек из ліса верх скали дражнилося зо мнов первовічне смерече, намахуючі на мене, ек медвідь лабами, хехлатими пластами фої, Дониково сукровише висувало свою тонку, ек павутина, руку криз листе на корчіку опередь печіри й, потевуючі палцем, гулило мене д'собі у печіру. Вид того лековишя міні пуду давало. Я викручювавси й, гвавтуючі на всий рот, втікав у хату без потемку.

Вид дєдикових хатий було видко лиш на тоту скалу тай на ліс верх неї. У тій зашепетині вигледало так, ек у полібичьку, шо з него нікуда инде ни видко, лиш у небо, тимунь коло дєдикових хатий було міні скучьно. У Пилипівку загрівало сонце у ту задолину аж д'вечіру, тай то лиш на годинку, так ек би оком кліпнуло. А взимі вид води тєгла така лють, шо аж іноді морозом таки кришило. Око в'єло вид студени.

А було пидбічі вид дєдикових хатий лиш трошки д'горі на груник Савківку, то відтів уже було видко понад Білу Річьку, аж на полонину Скупову. Було видко на Люпайлівській Кичірі, коло Семненівської буковини на прислопатині в садах великі будинки пид високими побоями. То був дідів осидок. Из Савківки йіго було так добре видко, ек би лежев на долони опередь самих ичь.

До потока Гранчіного мож було ити до діда кінцков дорогов понад річьков, але тудя рідко коли я ишов, бо була паськудна дорога. Каміне, грузи та проміси, а в посуху порохе. Тудя йти куражило мене лиш кувбіре у бистрій річьці, бо нираз виплюскувавси я в нім, ек струг.

Найбірше ходив я до діда царинками понад річьков. На царинках игравси вітер чічками. Колисав їх головами. Трави скобитали босі ноги, смієлиси д'міні, ек я стрілов летів до діда у гости.

На цій дорозі лиш одна ми запута була — старовіцкі Доникові хати. Уни були кладені из дерева, рубаного на тім самім місци, де покладені хати. Вид цих порожних хатий, покладених из коленого протіся у вугли, з маленькими виконцями, затканими заткавницями, з плюским дахом, наваленим камінем, та имленим в ужвиці, тай из великим черсаком опередь хорім, нитрошки наївси я пудного страху, пробігаючі у вечеріх попри

ні. Я мав страх, бо всі люде говорили, шо в цих порожних хатах сидит «тот», изчез би, тай пужіет людий. Нираз изшіб я нігті из пальців на ногах, пробігаючи, ек буря, попри ні.

II

Мотиликом летів я д'горі на Люпайлівску Кичіру.

Чімраз вишше пидходив у верх. Виростав понад обочій ґруні. Пидносив, ек орев понад гори. Гадинов в'юця річка з зеленими лугами лишеласи глібоко в долинах. Вна плила срібним пасмом помижи кичери. Бистрим клекотом, змішеним з шепотом лісів, наповнела долини вічнов музиков.

Из Люпайлівської Кичери було видко по горах порозсипувані, ек зерниці по небі, самотов дрімаючи гуцульські осидки. Єк вишиті мережками рукави челідинских сорочьок, так гори помережені нивами. Єк пролюдні крисані в легінів закетичені тресунками, так місцями позакитичювані гори садками. Царинки поперекладувані сірими вориновими плотами у високе кіле, ек би колачями, постискане ужвами. Толоки позарубовані дінницями та стряпавими ломовицями в усілякі узори: бартакато, ичкато та кривульковато, ек розкішний, коверцовий гуцульський ліжник. Гори згуста полатані чьорніючіми перелісками, а місцями покриті, ек би чьорним сукном, великими кавалками смерекових лісів, поплямлених зрідка зеленевовабуковинів. Ціла околиця — то Великодна писанка, прекрасно виписана.

Сами очі смієлиси, дивечіси на синіючі верхи. Серце радувалоси близким и делеким кичирам, шо понад ними возилиси хмари так, шо аж чюхалиси в ні. Играли по горах смутними тінями, шо уводно таїли веселий усміх розлогих царинок. Аж кортіло дівитиси на ліси, шо зівали на хмари чьорневова тай дихали вітром на зелені царинки.

Из старого дворишя переліз я почерез перелаз на Ріжу. Опередь моїх очій, ек би из земні, виресли зверхе на кичері дідові хати. Богацкі тоті забудованя з ґраждами самотов сумували у садах на розложистій Ріжи.

Стримкі високі побої укривали в тих хатах глібоку таємницу дідового житя.

Довстріть мене ув один заскок хітом летіла велика, біла дідова пужла. Навіть ни знаю, коли я, зострахе, виштрик на шістьвориновий пліт. Умлі ока, ек білиця у смереку из-перед стрільця, вихопивси я високо у кіле з перед гайди.

Пирга люто сприсідала зразу на мене, але ек уздріла, йкий я маю вітер вид неї у кілю, то трошки ми попустила. Сіла ни-далічько плоту на земню. Дозерала мене, аби я куда з кіля ни втік, тай по разови кавкала: «гав... гав... гав».

А я ни своїми голосами гватував изострахе у кілю. Дрижев, стоїчі на ужві, ек лист на трепеті вид вітру.

Ек лиш шош трошки я собов забірше микснуб, пирга шюрила вуха, вискірела білі, острі зуби й гарчела на мне так пудно, шо аж на ній серсть їжиласи. А міні под грудьми так билоси серце, ек тому потетку, шо ййго чяпнут хлопці у свої руки. Аж світ ми темнів ув очех.

Делінь з дідової гражди отворилиси двері. Міні видра-зу велькло на души, бо на Ріжу вихопивси дідо Иванчік тай, сміючіси, побіг борше ид'міні. Міні привижувалоси, шо з мої пригоди, разом из дідом, сміютси навіть в причівку побою на хаті димом закуріні драниці.

Дідо хоть уже був старший чьоловік, бо сімдесятка давно ййму минула поза плечі, то ше однако осовито ступав ногами. Ек молодечьок, біг борше боронити мене вид кутюги, а хоть низадовго вже мав змінети й вісімдесятку, то ййму нічьо ни значіло — одним бігом біг ми на поратунок.

Кріцовитий то був дідок. Згардеґав на пса, а мнов війнув, ек онучьков, з кіля на земню. Стегаючі брови, приезно обзерав мене, водечі по міні голубими очіма, ци ни скалічіла де мене пирга. Утихомирев: «Ни бійси, синку. Добре, шо те нехарь ни скалічіла. Утну з неї серсти, пидкурю тебе, тай чій ти нічьо ни будет. А ек бес си схоп'ев уночі, то видгашу тобі ватри. Примов'ю вид переполоху, тай то минет. Пропадет вид тебе переполох у плите, каміне та у скали дираві, там, де люде ни доходе. Де дзвони ни додзвонюют. Де кури ни допіваят».

Я обчепивси дідови поза шию руками й цулував ййго в губи пид колючем вусом своїми слинавими вид плачу губами.

«Ек дужі, дідоцьку?» — криз плачь привитавси я.

«Гаразд ек ти дужий, легіню», — весело сказав дідо, беручі мене на коліна пестити, цулував прилипачько в лице.

Йиго розкудовчіне, рідке, просиве волосе, шо рихтіло аж понад самі плечя з голови, скобитало мене по твари. Вічно замислені сиві очі йиго мене половінев любі обсипали.

Навіть и Педлешко видразу став моїм побратимом. Прилип д'міні так, шо аж на земню прилегав, ластечіси. Перепрошував мене за знивагу, лиськав езиком міні то руки, то губи. И я був рад, шо маю охочього до играшок товаришя.

Вирвався я вид діда тай вихром вітру, у підбрики, разом з Педлешком тев до діда у хату.

Двійчестими дверми, криз пиддаше коло ватерника, убіг я у ґражду на задвіре перед хати.

Дві великі хаті, з різаного протіся почерез широкі хороми, німо дивилиси на мене своїми скловими очіма з нивеличьких викон по на штири шибі. З двох боків хатий кліти, кліпали на мене почьорнілими из старости дверми. Хліви, шо наокола оповивали иззаду хати и обі кліти з боків, запахом овечього гною дихали.

У старій вишній хаті баба Єлена змикала на дерев'еним гребени волос з овечьої вовни на запаски. Вуйко Лесьо на задній лавици коло постелі брусом острив сокиру. Вуйна Єлена за поредком уклдала помиті миски у полицу верг двер.

Я привитавси з ними. За мнов убіх Педлешко у хату, а за ним увійшов дідо Иванчік. Усі хатов желували мене, шо я вид Педлешка пережив такого страху. Навіть хотіли бити за це котюгу, але я ни дав. Фалив Педлешка, шо він добрий сторож газдівського дому. Баба за це чемно засмієласи д'міні. Витегла люльку из зубий тай задумано заговорила:

«Ану дівиси, ика біда мала, а так думаєт мудро. З цього хлопця будет колис чьоловік».

Мене у діда мали у завелиці, бо в них ни було дітий. А бездітники люб'єт малих дітий, поків їм шош ни догорет.

Ек лиш сійнуло сонечько рано з-поза Писаного Каменя, то видразу ударело на дідово дворише. Цулувало свойов еснов мовнев ци то в літі, ци взимі вікна дідових хатий. Веселило їх.

У дідових хатах було майже водно тихо. Нигамирно. На тижни, у будні, мало хто приходив из чужих людей. Хіба робітники закликані приходили на икус роботу. Сусіди делеко. Приходило бирше чужих людей до діда лиш у церковні светки та у неділі посидіти та поговорити шош з дідом Иванчіком, бо він був нависний и говиркий чьоловік. У тоти дни приходило до діда й богато бідничії брати на роботу скороми: масла, бриндзи та гуслінки. Тай запусто богато роздавав їм дідо скороми — за простибіг. Вин желував бідноту тай любив їм помогати, чім лиш міг. Хотів, аби все икос си западажло тай жило на цім світі. За тото и йго люде дуже навиділи. Вельбили, тай просили Бога за йго маржинку, здоров'є та й видпушшіне гріхів.

III

Дідо був такої установи, шо аби йка була головна робота надворі, то мусліоси її лишети перед заходом сонця, хоть би була й нидокінчена.

Уже дідив син Лесьо хотів робити нираз и по заході сонця, але дідо на то ни зизволев: «Доків я жию, то вара робити на моїм газдівстві по заході сонця. Мете робити хіба аж тогди, ек мене ни станет на світі. А заким, то тут ще мій повид редит, а ни ваш — сараки». При цій говірці покручював так остро головов, шо аж йго пелеше розвівалоси на голові.

«То гріхово, діти, робити по заході сонця. Світ ніхто ни годен перебути. Є доста чесу наробитиси й по душу за цілу Божу днину, коби лиш хрестенин хотів поправді робити, тай путерував. Я так поступаю ціле жите, тай почерез тото годит міні Бог — праведне Сонечько ув усій роботі. Декувати праведному Сонечькови, днинці светій запашній, я си доробив ади йкого красного маєтку», — при цім слові показував згорда костистов руков на свої придбані ґрунта по долинах. Мав си чім фудулити тай дути, бо бирший пай ґрунтів изкупив він з-позаць свого мозоля.

«Дідочьку! Чьо ни можна робити на дворі нічьо по заході сонця?»

Дідо си пудно похмуриу, тай визвіривси на мене:

«А ти, шибенику оден, ни знаєш чьо?»

«Ні — ни знаю», — изтегливо шепнув я.

Дідо пудно здивувавси. Похітуючи смутно головов, на-рікав:

«Ото хло' — сегодне велика біда повстала на світі... гірко жити. Ой бигме шо гірко, бідкома тяжка та солона... Тай ек би ні?.. Гм. Гм. Ану подіви си ти... Такий великий лупіхан, а він ни знает пошинувати стародавну віру. Ци у давнині чюв хто таке? Ни вміет Сонечько праведне почитити. Й ек может света земня таких грішників на собі держети? Ни знаю, ек навіть такі люде можут по светій земни ходити».

Він тежко цим зажурился.

Вид цеї випанахе зу стиду черленим цвітом ми лице за-цвило.

«Бигме, дідочьку, шо ни знаю», — аж криз плачь сказав я.

«Ни бреши! Иків би ти ни знав?» — ек гайда, злісно гарк-нув дідо на мене.

«Та відків я це міг знати, ек у мого деді цего звичею нима», — виговоревси я. — «Мій дедя ніколи ни наказует ро-бити по заході сонця надворі. Ни сербуєт Сонце, тай ни кажет, шо це є гріхово».

На це дідо дуже охаблено сквацивси, так ек би укусив падурицу з квасної єблинки. Аж на бік йиму рот викривило. Небо хмарами кланцало на гори, сумом тінїй укривало то ліси, то царинки. Коли похмуревси ліс, то усміхалиси царинки. Але дідо ни мінивси на твари. Ише гірше помагнетивси. Из річьки долітав до него глухей шум води й смутком заповнєв йиго душу.

«Через таких людїй, ек твій дедя, шо ломнет старовіцку віру, стаєт людем шораз то тежше жити на світі». — Уперто го-ворив: — «Через них усекі напусти спадают на людїй. У тежкі слабости попадают люде, бо гнів'єт праведне Сонечько. Уно видвертаєт своє лице вид грішних людїй. Ни хочєт так дівитиси на світ, ек дівилоси у давнині».

Дідо докінчював робити єворове кісе в дриворубі, шо слу-жив и за ватерник. Я сидів коло діда без порток, простоволо-сий, лиш у дранчіні, на ковбку, складений у куцуб'єк. Забув навіть за свої нидороблені хати з кайлачків у куті ватерника, так докладно слухав, шо дідо розказував про Бога-Сонце.

ЗМІСТ

ДІДО ИВАНЧІК

Частина перша

3

Частина друга

116

Частина третя

278

Повернення в гуцульську країну чарів

Післямова Віктора Павліва

475